Írta: Kürtössy Péter
2011. április 24. vasárnap, 13:24 - Módosítás: 2018. szeptember 03. hétfő, 10:08

A gyimesi csángók

Gyimes a Tatros folyó felső folyásánál, mintegy 30 kilométer hosszúságban terül el Csíkszeredától 35-km-re. Az egész Gyimesvölgy, melynek több mint 15000 lakója van, három községből áll: Csíkszereda felől első ***Gyimesfelsőlok*** a legfiatalabb község, ezután ***Gyimes középlok***
, majd
Gyimesbükk
, a legrégebbi település következik. Gyimesvölgy tulajdonképpen összekötő kapocs Erdély és Moldva között. Ezt a vidéket középmagas hegyek, erdők, kaszálók jellemzik.

A terület az 1600-as években még lakatlan volt, az első telepesek a 17. században jelentek meg. A terület nagy része - Borzsova, Csíkszentmihály, Csíkszentmiklós, Csíkszépvíz - az úgynevezett *„Szentpéter egyházmegye”* tulajdona volt. Más felcsíki községek -Madaras, Dánfalva, Szenttamás, Jenőfalva, Szentdomonkos- kisebb területet birtokoltak.

Az idővel idecsángáltak először a patakfejeket foglalták el, nem a Tatros mentén települtek le, mivel bujkáltak a katonaság, zsellérség, szolgaság, adófizetés elől. Fenn a patakfejekben területeket tisztítottak ki, faragatlan boronákból gerenda-házakat építettek. Az első települők tehát Csíkból, Háromszékből, Gyergyóból elmenekült zsellérek, jobbágyok, katonaszökevények voltak, de soraikat gazdagították a Moldvából Csík felé visszahúzódó moldvai csángók is. Az első biztos adat Gyimesvölgye lakosságáról egy 1721-es összeírás, mely 19 vándorló családról szól. Akik ide szöktek, vadászgattak (még az 1900-as évek elején is általános volt a fegyvertartás), majd lakásokat építettek, s állattenyésztéssel foglalkoztak.

Egy 1873-as törvény lehetővé tette az addig haszonbérbe vett földek megváltását. A föld megváltása még nagyobb méreteket öltött a 19. század vége felé és a 20. század elején, mikorra elszaporodott a népesség. *„A csángó még az ingít is eladta a fődét”*- mondják errefelé. Így ír erről Tankó József Jáni gazdálkodó
Így éltünk
-című paraszti önéletleírásában: „
Mü sokan votunk testvérek, de aki csak meg tudott mozdulni, az mindenki dolgozott. Amikor akkorára cseperedtünk mi fiúk, mentünk erdőlni. Apám megint vett egy darab fődet a falusiaktól, a magyaroktól, s azt valahogy kellett töllleszteni. Így töt a fiatalságunk, apám vette a helyeket, s mi gürcöltünk. Eladott tehenet, mindent, tejünk sem volt, egy borjú maradt, azt felnöveltük, s abból szaporított a marha újra. Ha ló vót, éjjel két órakor kőtünk, mentünk erdőlni, este értünk haza, a kapca beléfagyott a bocskorba.”

Szükség is volt a földre, hiszen a 18. századtól fő megélhetési forrássá az állattartás vált, s az is maradt napjainkig (az alm-gazdálkodást folytatják a helyiek). Az adózó nép pásztorkodásból tartotta fenn magát, állatait jobbára Moldvában teleltette. Az állattartás mellett kisegítő gazdasági ágak is létrejöttek: sok ügyes kádár és ács élt itt, de számosan foglalkoztak fakitermeléssel is: századunk elején minden patakon létezett még vízi fűrész. A háziipar fejlettségét viseletük mutatja meg számunkra, csak a 60-as évektől kezdtek szabónál dolgoztatni.

A földművelés kevéssé jelentős e tájon, hiszen csak a krumpli terem meg elegendő mennyiségben. Próbálkoztak ugyan az árpa- és a zabtermesztéssel is, de a szemes gabona nagy részét a csíki községekből, a kukoricát Moldvából szerezték be kezdetben csereáruért, később pénzért is.

A környék a gazdasági vérkeringésébe 1843 után kapcsolódott be, ekkor kezdték meg a töltött út építését Moldva felé. Az idők folyamán nagy árucsere forgalmat bonyolítottak le: Moldvából kőolajat, szekérkenő degenyeget, sót, kukoricát hoztak, s fűrészárut, fát, túrót, bőrárut szállítottak oda. 1970-től műutat építettek. Újabb fontos dátum 1897, mikorn Gyimes bekerült a vasúti körforgalomba. Ekkor zsidó és örmény kereskedők lepték el a völgyet: több fűrészüzem, gáter épült, az erdőket valósággal letarolták.

A gyimesi csángóság elszigetelt népcsoport (az 1960-as évekig), ezért megőrizte archaikus székely eredetű népi kultúráját egészen napjainkig. Nyelvjárásuk szempontjából a felcsíkihoz állnak a legközelebb, ezen belül is a csíkszentdomokosiak szókészlete majdnem azonos a gyimesiekével. Mivel sokfelől kerültek ide az emberek, színesebb, gazdagabb a szóbeli hagyományokat őrző népköltészetük, dalaik szokásaik, és általában véve hagyomány- és hitviláguk. Gondoljunk csak például 35 -féle táncukra, évi 30 táncalkalmukra! De a gyökér székely, mind nyelvben, mind szokásban, dalokban, anyagi- és szellemi kultúrában!

A gyimesi csángókban él az eredettudat, melynek ápolásáért sokat tett a katolikus egyház, a gyimesiek ugyanis mind római katolikusok. Sokan tudják, hogy családjuk honnan származik. Ha a telepeseket név szerint vizsgáljuk, a *Tankó* vezetéknév a leggyakoribb, mintegy 40%-a az összlakosságnak, de ez nem azt jelenti, hogy minden Tankó rokon.

Tudott dolog, hogy a gyimesi csángók átvették valamelyest a moldvaiak öltözetét, habár a

színek, motívumok teljesen magyarosak, de kieresztett inget viselnek. Egy öreg csángó így mutatta be egyszer Marosvásárhelyen dalkórusát, miután öltözékükről ítélve sokan románul szóltak hozzájuk: *„Uraim, mü vagyunk a gyimesi csángók! Nézzenek meg jól! Münköt egyesek erősen szerettek a szép beszédünkért, de untak a gúnyánkért. Na ezek vagyunk mü gyimesi csángók." (Tankó Gyula: Gyimesi szokásvilág. Erdélyi Gondolat Kiadó, 1996.)*

Mint említettük a csángók a patakok mentén települtek meg, e kis telepek ma is őrzik az első települők nevét. Így például ***Gyimesfelsőlokon*** van Récepataka, Sántatelek, Komjátszáda, Rajkópataka, Ciherepataka, Ugrapataka, Szőcsökpataka, Gáborokpataka stb… A gyimesi csángó ház a székely ház egyik típusa, ma is döntően fából építik.

A falu legjelentősebb intézménye az Árpád-házi Szent Erzsébet Római Katolikus Gimnázium**,**

a Gyimesek legelső középiskolája. A magyar középiskola alapkövét 1993. május 28-án tették le, és az első 29 növendék 1998-ban érettségizett. Az építés és vezetés áldozattal-erőfeszítéssel járó munkáját Berszán Lajos helybéli római katolikus esperes vállalta fel. Az épületet a debreceni Harang Sándor építészmérnök tervezte, kivitelezője a csíkszeredai Tectum építőipari vállalat volt. A falut 3424-en lakják, ebből 3326 a magyar és 98 a román

Gyimesközéplok belterületén szintén több kisebb telepet számolhatunk meg, így követik egymást a Tatros völgyében: Setétpataka, Kápolnapataka, Antalokpataka, Hidegség völgye, Nagypatak. A települést ma 5227-en lakják, melyből 5175 a magyar, 42 a román.

Gyimesbükk ma már közigazgaztásilag Bákó megyéhez tartozik, a Tatros felső szakaszának legnépesebb települése. Felosztása: Bilibókszer, Budáka, Templomszer vagy Bükk és Gyimes. Jelentősebb mellékvölgyei: Bálványospataka, Rakottyástelep, Tarhavaspataka, Áldomáspataka, Petkipataka. Nagy település, 5340-en lakják, akik közül 2522 román, 2793 magyar (52,3%) és 25 cigány. A magyarok római katolikusok, a románok ortodox hitűek.

Az Áldomás-patakának jobb oldalilag a Tatrosba való ömléstől keletre eső terület már a Gyimesi-Palánkai szoros **,** az egykori vámhivatal (harmincadvám) épületmaradványaival és a Rákóczi-vár romjaival. Ez az útszakasz ma is a Keleti-Kárpátok egyik legjelentősebb völgyszorosa és közlekedési útvonala. A gyimesi vám épületeit az Áldomásmező közelében építették ki, 704-710 méter magasságban. A Gyimesi szoros kiépítése az utolsó tatárbetörés (1694) után kezdődött, hová a határ védelmére hajdúkat

vezényeltek 1699-ben. A vámnak több elnevezése maradt fenn: gyimesi Passzus, Csíkgyimesi vám és vesztegzár, Magyar Királyi Vámhivatal. A tulajdonképpeni határt a Tatrosba bal oldalilag ömlő Sánc-pataka képezte, a finánccok épületeinek romjai a patak jobb oldalán vannak.

A Rákóczi-vár romjai: az egykori vámtól, a Tatros vizétől délre, kiépített kőlépcsőkön –összesen 134 foka van- felfelé haladva a Kő-orr várrom sziklabástyái alkották az egykori Rákóczi-vár területét. Az erőd -Orbán Balász szerint- a régi Gyimes vára romjaiból épülhetett. Adataink szerint a várat Bethlen Gábor építtette 1626 táján, és ez egy bástyaszerűség, egy megfigyelőpont volt. Más adatok szerint I. Rákóczi György idejében épült, akárcsak az Ojtozi-szorosban lévő Rákóczi-vár. Az 1694-es tatárbetörés után hajdúk őrizték, 1764 után a vár és a szoros őrzése az első székely határőrezred hatáskörébe tartozott. A harmincados (vámszedő) parancsnoksága alá tartozva békeidőben két, máskor több ember teljesített itt szolgálatot. Érdekességképpen jegyezzük meg, hogy a hagyomány szerint 1789-ben a kőlépcsőkön fel és lelovagolt egy Lacz András nevű székely huszár. *(Vofkori László: Székelyföld útikönyve II. Cartographia Kiadó. Budapest, 1998. 86-99.)*